

*До 90-ліття Першого українського театру
для дітей та юнацтва*

Тарас ФЕДОРЧАК

ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ТЕАТР ДЛЯ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА: АРХІВ ПОЧИНАЄ ГОВОРИТИ

Упорядкування 90-літнього архіву театру – справа, очевидно, не одного місяця чи навіть року. Тим більше, що він (архів) з різних причин – як об’єктивних, так і суб’єктивних – дожив до наших днів у не надто впорядкованому вигляді, – але дарма, головне, що таки дожив. Відомо, що частина архіву у попередні роки була передана до Київського музею театрального, музичного та кіномистецтва України, Державного центрального театрального музею ім. О. Бахрушина (Москва). Але і театру “дещо” залишилось...

Вже навіть наші недовготривалі студії над цим архівом позначені низкою знахідок, які дають можливість чіткіше простежити шлях театру, його місце в українській театральній історії, з’ясувати та від-

коригувати деякі непрояснені моменти цієї історії – в чому сьогодні є величезна потреба. Насамперед це стосується важливих питань родоводу колективу: його створення, низки перейменувань, стаціонавання, переїздів, спадкоємності, що їх дозволяють висвітлити опрацьовані матеріали архіву театру (світлини, програмки, листи), більшість із яких в цій публікації впроваджуються до наукового обігу вперше. Саме без таких уточнень та деталей неможливе в майбутньому створення ґрунтовної історії цього колективу, на яке він заслуговує та давно чекає.

Як свідчить “Історична довідка” з архіву театру, Перший український театр для дітей та юнацтва, який нині діє у Львові, було засновано в березні 1920 р. як “Театр казки” у тодішній столиці радян-

Сцена з вистави “Подвиги Геркулеса” Р. Побідимського. Режисер – С. Пронський, художники – Г. Цапок, М. Акімов. “Театр казки” (Харків), 1921 р. Друкується вперше.

Сцена з вистави “Подвиги Геркулеса” Р. Побідимського. Режисер – С. Пронський, художники – Г. Цапок, М. Акімов. “Театр казки” (Харків), 1921 р. Друкується вперше.

ської України – Харкові – на підставі наказу № 568 ТЕО Наркомпросу¹ України з ініціативи Вищої театральної школи, створеної у тому ж таки Харкові 1919 р.[1]. Маємо всі підстави твердити, що Перший український театр для дітей та юнацтва

1. Наркомпрос (Народный комисариат просвещения – рос, Народний комісаріат освіти – укр.) – радянський державний орган, що контролював усі напрямки культурно-гуманітарної сфери. Від 1918 р. в його структурі було створено ТЕО (Театральное отделение. – рос.) задля максимальної централізації керівництва театрами. – Прим. ред.

2. Якщо не виводити його історію від стаціонарного Дитячого театру Моссовета, заснованого Наталією Сац у 1918, репертуар якого складали лише лялькові та балетні вистави [2], зрештою, і сам МТЮГ на власному сайті подає як рік заснування 1920 [3],

є найстарішим із нині діючих на теренах колишнього СРСР професійних стаціонарних драматичних театрів для дітей, оскільки очолюваний наркомом просвіти А. Луначарським Перший державний театр для дітей у Москві (з 1925 – Перший Державний педагогічний театр, з 1931 – Державний центральний театр юного глядача, у 1941 р. – об’єднаний з Московським театром юного глядача (створеним у 1924 р.), і власне тепер – Московський ТЮГ), розпочав діяльність в червні 1920 р.²; заснований Наталією Сац Московський театр для дітей (з 1936 – Центральний дитячий театр, з 1992 – Російський академічний молодіжний театр) відкрито у Москві 13 липня 1921 р., а Ленінградський театр юних глядачів (нині – Театр юних глядачів ім. О. Брянцева) на чолі з Олександром Брянцевим розпочав свою діяльність 23 лютого 1922 р. Додаткових уточнень потребує інформація, що останнім часом з’явилась в інтернет-джерелах, про Саратовський ТЮГ (Росія)[4] як про найдавніший, заснований ще 1918 р. – оскільки театр цей згадується у Театральній енциклопедії лише як Шкільний театр Саратова – в ряді інших, що 1920 р. припинили своє існування [5] (в “Большой советской энциклопедии” про Саратовський ТЮГ згадок немає взагалі). Принаймні, додатковим джерелом у питанні “старшости” колись Харківського, а згодом – Львівського ТЮГу, може бути збережений в його архіві лист від Всеросійського театрального товариства, датований березнем 1954 р. (Москва), де Львівський ТЮГ названо “на даний час найстарішим радянським театром для

Сцена з вистави “Хобо” за романом Е. Сінклера “Самуельшукач”. Режисер – Б. Глаголін. Перший державний театр для дітей (Харків), 1924 р. Друкується вперше.

Сцена з вистави “Хубеане” Р. Побідимського. Режисер – В. Вільнер, художник – Б. Косарев. Перший державний театр для дітей (Харків), 1924 р. Друкується вперше.

Сцена з вистави “Том Соєр” за Марком Твенем. Режисер – В. Неллі, художник – О. Хвостов. Перший державний театр для дітей (Харків), 1924 р. Друкується вперше.

дітей” [6]. А вже сумніватися в тому, що російські столичні колеги свідомо обкрадали б свою власну історію, не доводиться.

Офіційне відкриття “Театру казки” відбулось 21 березня 1921 р., хоча вже у грудні 1920-го у приміщенні Вищої театральної школи (вул. Свердлова, 18, колишня Катеринославська, нині – Полтавський шлях) – колишнього приміщення “Єкатеринського театру” та майбутнього приміщення “Театру казки”, в який переросла згадана школа, – показано було прем’єри постанов “Голубий принц” за Х. Бенавенте і “Злий галл” за п’єсою М. Толмачова. Обидві випускні вистави акторів під керівництвом режисера-педагога Сергія Пронського [7]. Саме вони були першими в репертуарі новоствореного театру, основою ж його трупі стали актори-випускники. Прикметно, що цю виставу бачив Лесь Курбас і залишив про “Злого галла” позитивний відгук, що досі, здається, залишався непоміченим в контексті історії цього театру: “...показова вистава 1-ї державної театральної російської школи “Злий Галл”, що відбулась кількома днями раніше. [...] Там почувалось стільки горіння, любові до мистецтва, запалу й захоплення, того захоплення й захвату, які тільки й дорогоцінні в мистецтві, і без яких воно не виконує ні мистецького, ні соціального свого призначення. [...] В “Злому Галлі” не було видатних, талановитих виконавців, але проте не було й блазеньких: загальний ансамбль вражав своїм високим та зразковим рівнем, все було у ви-

ставі строго обмірковане до найдрібнішої деталі, гра поодиноких акторів і масових сцен була майже чеканна, і по тому духу мистецького захвату, який тільки й робить справжнього творця і справжнє мистецтво, ця вистава була дійсним святом для правдивого театрала”[8].

Цілком зрозуміло, що перший дитячий театр в Україні починався як експериментальний та авангардний. Уже сама ідея створення принципово нового формату театрів вимагала пошуків та експериментів, а крім того – театр народжувався в атмосфері творчого нурту передових та справді революційних мистецьких ідей. На театр істотно вплинуло близьке сусідство із “Березолем”, присутність школи Леся Курбаса: тут грали та ставили його учні й соратники – Михайло Верхацький, Леонтій Дубовик, Фавст Лопатинський, Володимир Скляренко, Борис Тягно та ін. Від самого заснування у театрі працювали такі художники-новатори як Микола Акімов, Борис Косарев, Олександр Хвостенко-Хвостов, Георгій Цапок.

Досить глянути лише на фотографії вистав 20-х років, що їх дивом збережено в архіві театру, аби переконатись, що пошук відбувався на вістрі тогочасного мистецького експерименту – яскрава умовна театральність, гіпервиразна курбасівсько-мейєрхольдівська пластика, мізансценування, грим, авангардна геометричність сценографії. Відповідно формувався і репертуар, який молодому театру ще тільки належало

Сцена з вистави “По зорі” В. Гжицького. Режисер – І. Юхименко. Перший державний театр для дітей (Харків), 1925 р. Друкується вперше.

Сцена з вистави “Одруження” М. Гоголя. Режисер – І. Мар’яненко, художник – Г. Цапок. Перший державний театр для дітей (Харків), 1927 р. Друкується вперше.

Сцена з вистави “Гайдамаки” за Т. Шевченком (інсценізація та режисура Л. Курбаса). Постановник – І. Мар’яненко. Перший державний театр для дітей (Харків), 1927 р. Друкується вперше.

творити (адже п’єси для дітей тоді було небагато, та й орієнтувався театр на початках передусім на новочасність): спеціально для “Театру казки” тодішній його завліт Олександр Білецький (а згодом – відомий український літературознавець, доктор філологічних наук, професор, дійсний член Академії наук СРСР) під псевдо Річард Побідимський пише п’єси “Подвиги Геркулеса” (п’єса-гротеск з елементами буфонади,

постава С. Пронського, 1921 р.), “Хубеане” (постава В. Вільнера, 1924 р.), “Тра в Спартака” (постава І. Юхименка, 1925 р.). До етапної для театру вистави за мотивами африканського фольклору “Хубеане” Борис Косарев створив складну багатофункціональну конструктивістську сценографію, а молодий композитор Ісаак Дунаєвський, який щойно організував у Харкові перший джаз-бенд, написав “приджазовану” музику, т. зв. “ритмічний шумовий оркестр”[9], інструментами якого слугували гребінці, пляшки, барабани, поліна, віолончель із прив’язаною до її деки бляшанкою[10]. Також у ці роки в театрі здійснюють постанови режисери-експериментатори: вже згаданий В. Вільнер (“Алі-Нур”, драматична композиція В. Мейерхольда та Ю. Бонді за “Зоряним хлопчиком” О. Вайльда, 1922 р.), Борис Глаголін (“Хобо”, за романом Е. Сінклера “Самуель-шукач”, 1924 р.), Володимир Неллі (“Том Соєр”, за повістю Марка Твена, 1924 р.). Свій перший ювілей театр відзначив 1925 р. прем’єрою першої української радянської дитячої п’єси “По зорі” В. Гжицького (реж. І. Юхименко). Іван Мар’яненко 1927 р. фактично переніс на сцену театру знакову постанову Леся Курбаса “Гайдамаки”. Тобто театр акумулював навколо себе прогресивні мистецькі сили Харкова (і не тільки), рівень його творчих пошуків був, без перебільшення, дуже високим. І залишався таким і надалі – принаймні до відходу від керівництва театром В. Скляренка-старшого 1948 р. Цікаво в цьому контексті згадує театральний художник Федір Нірод свій перехід від заньківчан до ТЮГу

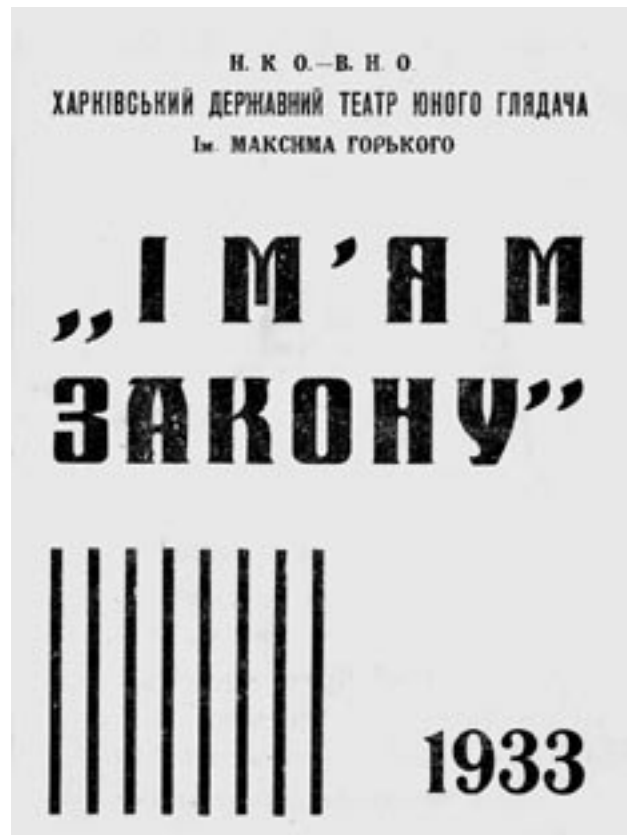

Сцена з вистави “Гайдамаки” за Т. Шевченком (інсценізація та режисура Л. Курбаса). Постановник – І. Мар’яненко. Перший державний театр для дітей (Харків), 1927 р. Друкується вперше.

1944 року: “З’явився поряд цікавий театр – Харківський ТЮГ – з явно більш прогресивною режисурою, та й в цілому більш культурний. Відчувалась школа Курбаса, нехай не у всьому, але все ж...”[11]. І далі “...Львівський (колишній Харківський) ТЮГ вигідно відрізнявся від театру Заньковецької у багатьох моментах. Я потрапив зовсім в інший світ, відверто кажучи, набагато ближчий мені за своїми інтелектуальними даними. [...] Можливо, саме тому перехід з посади головного художника театру Заньковецької на “чергового” в ТЮГ мене ніскільки не покоровив, і, як то кажуть, корона з голови не злетіла”(переклад автора статті)[12]. Додамо, що співпраця театру для дітей з Ф. Ніродом розпочалась ще навесні 1944 р. (вистава “Нашествіє” Л. Леонова, яку, як і низку інших, на жаль, не згадано в переліку робіт у цитованих вище “Спогадах художника”), коли ТЮГ ім. М. Горького разом з театром ім. М. Заньковецької перебував в евакуації у Новокузнецьку, звідки обидва й були реєвакуйовані до Львова.

“Театр казки” 1923 р. стає Першим державним театром для дітей, а з 1933 р. – Харківським театром юного глядача, якому тоді ж таки присвоєно ім’я М. Горького. Приблизно в той самий час колектив отримав нове приміщення на вул. Чернишевського (зараз приміщення Харківського академічного театру російської драми ім. О. Пушкіна).

З початком Другої світової війни колектив працює в евакуації (судячи з програмок, певний час – разом з колективом Київського ТЮГу).

Буклет до вистави. Харків, 1933 р.

Сцена з вистави “Барaban”. Перший державний театр для дітей (Харків), 1928–1929 (?) рр. Друкується вперше.

Програмка вистави. Павлодар, 1942 р.

Упродовж 1941–1944 рр. Харківський ТЮГ, як свідчать документи, періодично змінював місце свого перебування:

з XI. 1941 по III. 1942 – Узбекистан, колгосп “Красный”;

з IV. 1942 по XI. 1942 – м. Павлодар (Пн. Казахстан),

з XI. 1942 по V. 1943 – м. Славгород (Алтайський край),

від V. 1943. до XII. 1944 – м. Новокузнецк (тодішній Сталінськ) на Кузбасі [13].

На постійне місце праці до Львова, у колишнє приміщення єврейського театру на вул. Горького, 11 (колишня Ягеллонська, нині – В. Гнатюка), театр було переведено у грудні 1944 р. Нагадаємо, що у такий спосіб радянська влада розбудовувала театральну інфраструктуру Львова: окрім ТЮГу, сюди наприкінці 1944 р. переїхав на постійне місце праці і Театр ім. М. Заньковецької. Театр юного глядача у Харкові вдруге було створено лише 1960 р.

Отож, згідно з підрахунками, сезон 2009/2010 рр. для львівського Першого українського театру для дітей та юнацтва був ювілейним, 90-м, а в березні 2010 р. театру виповнилось 90 років від дня заснування. Напередодні цього ювілею у ЗМІ (переважно в інтернет-виданнях) зарясніли публікації, що іменують ювіляром передовсім нині діючий Харківський театр юного глядача як одного із двох (поряд з львівським ТЮГом) спадкоємців “Театру казки”. Так, стаття “Харківський театр юного глядача” на Вікіпедії роз-

Сцена з вистави “Наталка Полтавка” І. Котляревського. Режисер – І. Мар’яненко, художник – О. Хвостов. Харківський театр юного глядача ім. М. Горького, 1936 р. Друкується вперше.

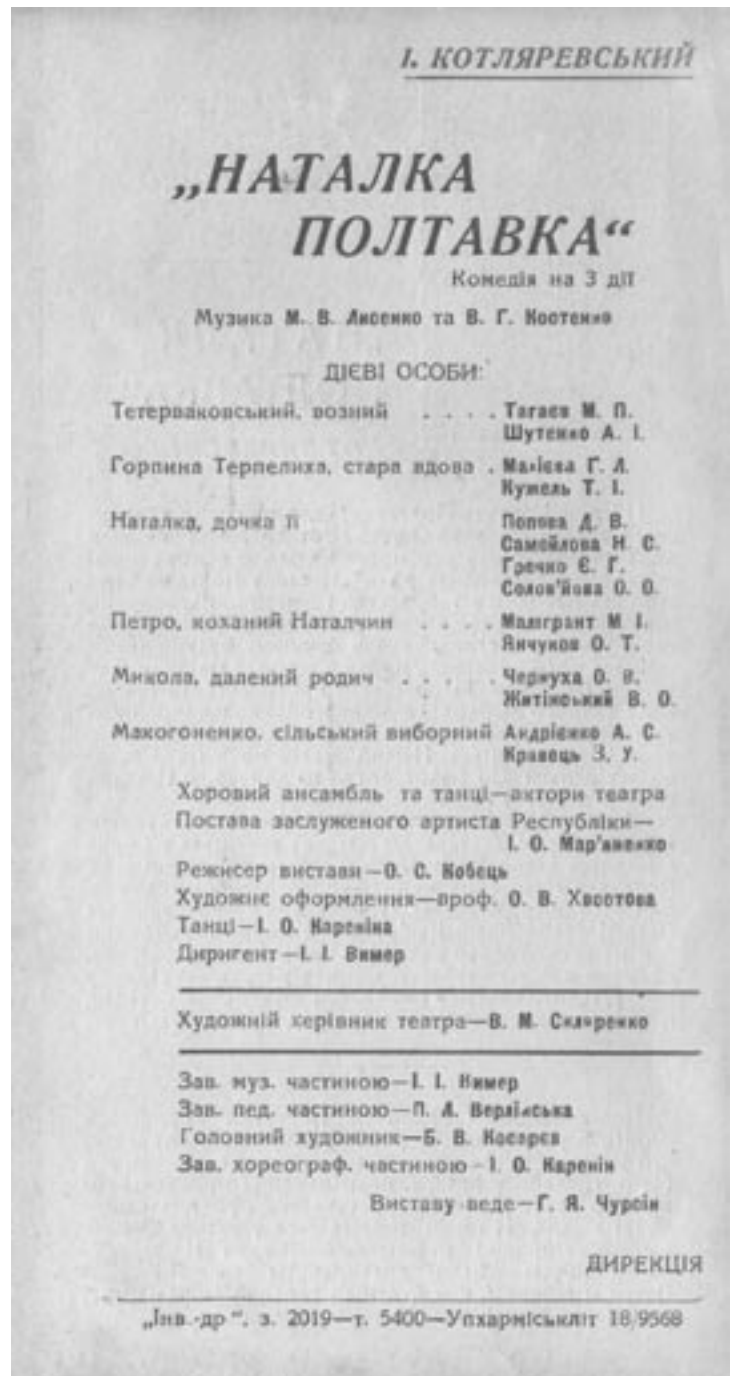
М. Тагаєв – Возний, Д. Попова – Наталка у виставі „Наталка Полтавка” І. Котляревського. Режисер – І. Мар’яненко, художник – О. Хвостов. Харківський театр юного глядача ім. М. Горького, 1936 р. Друкується вперше.

повідает історію Першого українського театру для дітей та юнацтва, вважаючи “відродженням” давнього дитячого театру в Харкові появу ТЮГу після війни... аж у 1960 році[14]! Аналогічну тезу про “відродження” і спадкоємність подає й інша стаття цього ж ресурсу – “Театр юного глядача”, практично передрукована з “Енциклопедії українознавства”[15], а також стаття на сайті “Наш Харьков”. Автор статті на сайті Харківського Будинку актора, визнаючи, що після війни “повернутись до Харкова театру не судилось”, робить все ж висновок, що “ПЕРШИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕАТР ДЛЯ ДІТЕЙ та ЮНАЦТВА” став основою для створення двох провідних ТЮГів України”[16]. І навіть “Календар ювілейних і пам’ятних дат театрального життя на 2010 рік”, виданий Національною спілкою театральних діячів України(!) повідомляє про “90 років від дня заснування “Театру казки” (тепер Харківський театр для дітей та юнацтва (1920)”, “забуваючи” бодай словом згадати про Перший український театр для дітей та юнацтва у Львові[17]. Безперечно, поява такої суперечливої інформації спричинена певними неточностями у значно раніше виданих солідних енциклопедичних виданнях як-от “Театральная энциклопедия” та “Енциклопедія Українознавства”³.

3. Відома “Театральная энциклопедия” у п’ятому томі, виданому 1967 р., започатковує хаос в інформації про українські ТЮГи, називаючи у статті “Театр для дітей” серед перелічених дитячих театрів 20-х років окремо як різні театри Харківський ТЮГ і Харківський “Театр казок” (насправді театр називався, як уже згадувалось, “Театр казки”)[18].

Велика радянська енциклопедія (Т. 8, С. 162–163), видана 1972 р., розставляє все на свої місця: у статті “Дитячий театр” першим у ряді дитячих театрів СРСР 20-х рр. названо “Театр для дітей в Харкові (1920, нині ТЮГ ім. М. Горького у Львові)”, однозначно визнаючи тотожність і спадкоємність Львівського театру, і не згадуючи при цьому нового Харківського ТЮГу, який на той час існував уже 12 років [19].

Програмка вистави. Харків, 1936 р.

Програма вистави. 1933–1943 (?) рр.

До честі Харківського театру юного глядача, минулого року він відсвяткував свій півстолітній, а не дев'яностолітній ювілей. Але сумбур у довідковій літературі, а також очевидна тотожність назв “Хар-

ківський театр юного глядача” довоєнного періоду та заснованого у 1960 р., спричиняється до того, що і в середовищі поважних театрознавців виникають версії на кшталт: “Чому один театр не може породити двох спадкоємних театрів?” Історія не може послугуватись легковажним “Чому б і ні?”, а лише прискіпливим “Чому саме так? На якій підставі?”. Саме ці питання ми і розглянемо далі.

Отож, час з’ясувати для історії справжні факти, хай би як нам хотілося мати в Україні щонайбільшу кількість дитячих театрів з “давніми традиціями”. До критеріїв, за якими можемо досить об’єктивно визначати спадкоємність, коли йдеться про театри, безумовно, належать:

- 1) творчий склад трупи;
- 2) репертуар;
- 3) майно;
- 4) приміщення.

Ми зупинимось лише на перших двох позиціях, оскільки щодо “майна”, частину якого колектив привіз з евакуації до Львова, слід провадити окреме дослідження, а тему приміщення можна обмежити риторичним питанням: чи здатні самі лише стіни будівлі забезпечувати і обґрунтовувати спадкоємність колективів, що працюють тут у різні роки та в різному творчому складі?

Простежити ж справжню спадкоємність складу трупи, як і репертуару, ми можемо, скориставшись програмками довоєнного та воєнного періодів, збережених в архіві Першого українського театру для дітей та юнацтва від 1933 р. Деякі програмки воєнного періоду, щоправда, не мають датування. Проте, уважно доглядевши деталі, можна віднайти в них і певні часові орієнтири: невдовзі по евакуації з Харкова, коли театр ще вважався Харківським, на програмках театру зазначено “Харківський театр юного глядача ім. М. Горького”, отож їх цілком логічно буде вважати не старшими за початок або й першу половину 1943 р., бо вже далі – програмки 1943 р. – називають театр “Об’єдинений Харьковський и Киевский ТЮЗ” або навіть “Об’єдиненный Харьковский и Киевский театр им. М. Горького”; а від січня 1944 р. на програмках значиться лише “Театр им. М. Горького”.

Інформація про склад колективу у Львові міститься у двох брошурах театру, виданих відразу по війні: у травні 1945 р. – до відкриття 25-го сезону та першого сезону у Львові виставою “Тарас Шевченко”,

Треба зазначити, що, гасло “Театри для дітей” в “Енциклопедії українознавства”, виданій за межами України, також містить певні неточності [20]. Її автор – відомий український театрознавець Валеріян Ревуцький, перебуваючи в еміграції, не мав, на жаль, доступних джерел та документів, які б допомагали подавати завжди точну й достовірну інформацію про театр.

у якій була зайнята більшість акторського складу (у брошурі вказано увесь діючий репертуар театру станом на поч. 1945 р., викладена коротка інформація про театр та його історію)[21]; а також брошура 1948 р. – до тривалих київських та харківських гастролей театру з переліком повного складу трупи та знову ж таки відомостями з історії театру та про 11 гастрольних вистав [22]. Також багато інформації ми почерпнемо із т. зв. “Мармурової книги прем’єр”, що до сьогодні збереглась у театрі – започаткована 1945 р., вона фіксує дати прем’єр та їхні постановочні групи від офіційного відкриття театру (хоча перелік постанов Харківського періоду поновлений, очевидно, заднім числом, а тому є неповним, і, можливо, неточним) [23].

Сцена з вистави “Голубе і рожеве” О. Бруштейн. Режисер – В. Склярєнко, художники – Є. Коваленко, В. Кривошеїн. Харківський театр юного глядача ім. М. Горького, 1937 р. Друкується вперше.

Сцена з вистави “Назар Стодоля” Т. Шевченка. Режисер – М. Міцкевич, художники – Є. Коваленко, В. Кривошеїн. Харківський театр юного глядача ім. М. Горького, 1937 р. Друкується вперше.

Сцена з вистави “Скупий” Ж.-Б. Мольєра. Режисер – В. Склярєнко, художник – Б. Косарєв. Харківський театр юного глядача ім. М. Горького, 1938 р. Друкується вперше.

Е. Ратинська, А. Альциулер у виставі “Скупий” Ж.-Б. Мольєра. Режисер – В. Склярєнко, художник – Б. Косарєв. Харківський театр юного глядача ім. М. Горького, 1938 р. Друкується вперше.

Отож, до Львова переїхав фактично весь художньо-керівний склад театру: художній керівник, який очолював театр ще з 1934 р., з. а. УРСР Володимир Михайлович Склярєнко, головний художник Борис Косарєв, котрий працював у театрі чи не від його заснування (на посаді головного художника – від 1936 р.) аж до 1950 р.⁴ [24], завідувач музичної частини і композитор Ізидор Вимер – він працював у театрі “Івасика – Телесика”, з 1933 р. [25] і його ім’я знаходимо вже на програмках 1936 р., концертмейстер В. Гінзбург, котра, судячи з програмок, обіймає цю посаду принаймні від 1933 р. Також можемо згадати режисера Ізакіна Гріншпуна, котрий ще у 1938 р. поставив у нашому театрі “Івасика-Телесика” режисера-асистента та актора В. Наумченка і помічника

режисера І. Толмачова, імена яких зустрічаємо на вже згаданих найперших (недатованих) програмках воєнного часу. В програмці за травень 1944 (“Нашествие” Л. Леонова) вперше знаходимо згадку про Федора Нірода як художника у цьому театрі.

Із давнішого акторського складу Львівського театру юного глядача можемо назвати: А. С. Андрієнка, А. П. Бурштейн, М. Г. Андрєєва, Б. Г. Вольф, М. П. Когана (ці імена зустрічаються у програмках від 1933 р.); дружину художнього керівника Н. К. Титаренко, яка прийшла до театру разом із чоловіком; Н. С. Самойлову, О. Т. Янчукова (фігурують у програмках від 1936 р.); Г. М. Галицьку (про яку поряд з усіма згаданими вище у брошурі 1945 р. сказано, що “в складі колективу театру [...] працюють

4. Помиляються, до речі, автори книги “Борис Косарєв”, стверджуючи, що “Останнім театральним проектом Бориса Косарєва було оформлення сценічного простору до вистави М. Крушельницького “Ярослав Мудрий” за п’єсою І. Кочерги (1947 р.)” [26]. Насправді у Львівському ТЮГу він ще й після цього оформив низку вистав: “Сніжок” В. Любимова (1948), “О друзях-товарищах” В. Маса, А. Червінського (1949), “Сестри” Слєп’ян (1949). Цікаво також, що у буклеті “Театр ім. М. Горького” 1945 р. видання на С. 3 знаходимо варіант написання прізвища: Косарів.

тривалий час”), а також Р. С. Глину, О. М. Давиденка, Г. П. Кобченко, О. Б. Ліпницького, К. С. Овчинникову, В. О. Томаха, П. П. Шаповалова, Е. А. Шморгонера (чиї імена фіксують найперші програмки воєнного періоду) і Н. М. Генцлера, С. А. Ласька, Г. Г. Маркову, Г. В. Тарасенка, Ф. Л. Чирікову (їхні імена з’являються у програмках кінця 1943-44 рр.)

Бачимо, що попри всі воєнні шторми, театру вдалося зберегти творчу серцевину, до якої у Львові додали свою потугу й місцеві кадри (як-от Ярослав Геляс та Стефа Стадниківна), тож спадкоємність і єдність творчого складу – незаперечна.

Що ж до репертуару, то у виданні 1945 р. перелічено такі назви:

Для середнього і старшого віку

- Олександр Корнійчук “Загибель ескадри”
- Юрій Костюк “Тарас Шевченко”
- Борис Горбатов “Юність батьків”
- Марко Кропивницький “Пошилися в дурні”
- Ж.-Б. Мольєр “Лікар з примусу”
- Іван Котляревський “Наталка Полтавка”

Для молодшого віку

- Юрій Данилевський “Івась-партизан”
- Анатолій Шиян “Котигорошко”
- Тамара Габбе “Кришталевий черевичок”
- Микола Лисенко “Зима-весна”

Для старшого віку та юнацтва

- Леонід Леонов “Навала”
- Микола Гоголь “Ревізор”
- Максим Горький “Зикови”
- Іван Карпенко-Карий “Безталанна”

Що ж із цих назв є новим надбанням театру, а що – його випробуванім роками сценічним багажем?

Найдавнішою і, очевидно, досить успішною і “хлібною”, залишалась “Наталка-Полтавка”, яку поставив ще І. Мар’яненко 1936 р. із сценографією О. Хвостенка-Хвостова. Вистава активно йшла на сцені навіть у воєнні роки (про що свідчать тогочасні програмки і факт поновлення вистави у воєнний час режисером В. Складенком і сценографом Б. Косаревим). Спектаклі “Лікар мимоволі” та “Зикови” поставлені в евакуації 1943 р. (можливо, ще у Павлодарі, Північний Казахстан), про що згадує у книзі “Борис Васильович Косарев. Нарис життя і творчості” М. В. Чернова[27]. Постави “Безталанної” у “Мармуровій книзі прем’єр” записані 1942 та кінцем 1946 р., але остання дата – очевидно, поновлення, оскільки збереглась програмка, датована 5 грудня 1943 р., де вказано склад виконавців та постановників – майже тотожний програмці 1948-го року, але на звороті читаємо російський переказ сюжету з поясненням українських традицій та окремих українських слів – явно для глядачів в евакуації. Та й Чернова у своїй книзі

Програмка вистави. Сталінськ (нині – Новокузнецьк), 1944 р.

підтверджує, що “Безталанна” була поставлена в евакуації відразу після поновлення “Наталки Полтавки”, і, в зв’язку з катастрофічним браком матеріалу, задник з поновленої вистави був перенесений у прем’єрну, проте так майстерно трансформований і завуальований Б. Косаревим, що його ніхто не впізнавав [28].

Іншою виставою, поставленою в евакуації та залишеною у репертуарі перших років львівського періоду, є вже згадане “Нашестя” Л. Леонова, вціліла програмка до якої датується 14 травня 1944 р.

Програма вистави. Сталінськ (нині – Новокузнецьк), 1943–1944 р.

Прем'єри “Пошились у дурні” та “Кришталевий черевичок” у “Мармуровій книзі...” позначені 1945 р. – перша перед “Тарасом Шевченком”, друга – відразу після. Прем'єрою “Загибель ескадри” відкривається 1946 р.. Дати прем'єр інших спектаклів у репертуарі поки що встановити не вдалося – у “Мармуровій книзі” за ці роки вони не згадані, програмки не збереглися (ймовірно, це лише заявлені назви, які планувалися до постанови у найближчому майбутньому, як-от та ж “Загибель ескадри”). Та попри це безсумнівною залишається репертуарна спадкоємність афіші Львівського ТЮГу 1945 р., де бачимо назви вистав як 1942 – 44 років, так і довоєнного періоду.

Безумовно, це лише перші спроби систематизації архіву театру, робота триває, попереду ще багато праці і, сподіваємось, цікавих знахідок. Але вже бодай ця дециця дозволяє нам увиразнити окремі сторінки історії дитячих театрів в Україні і зробити бодай мінімальний ескіз до вже понад 90-літньої історії Першого українського театру для дітей та юнацтва, яка, на жаль, досі залишається маловивченою.

1. [б.а],[б.м.] Історична довідка. – Машинопис. – Архів театру. – С. 1.

2. Театр для дітей/Бор Е.// Театральная энциклопедия. – Москва: Советская энциклопедия, 1967. – Т. V. – С. III.

3. <http://www.moscowtyz.ru/stat.php?id=1>

4. <http://www.tuz-saratov.ru/history/>

5. Театр для дітей/Бор Е.// Театральная энциклопедия...

6. Лист від Всеросійського театрального товариства від 19 березня 1954 р. – Архів Першого українського театру для дітей та юнацтва.

7. Паспорт театру. – Машинопис, рукопис. – Архів театру. – С. 1.

8. Курбас Лесь. “Затоплений дзвін” – вистава української студії-театру в Держдрамі// Курбас Лесь. Філософія театру/ Упоряд. М. Лабінський. – К.: Видавництво Соломії Павличко “Основи”, 2001. – С. 565.

9. Павлова Т., Чечик В. Борис Косарев: 1920-ті роки. Від малярства до теа-кіно-фото. – К.: Родовід, 2009. – С. 284.

10. [б.а],[б.м.] Історична довідка. – Машинопис. – Архів театру. – С. 2.

11. Нірод Федір. Спогади художника, або Записки щасливої людини/Упор. Н. Михайлової, В. Томазова; вст. ст. В. Томазова; прим. В. Томазова, Н. Томазової. – К.: Либідь, 2003. – С. 56.

12. Там само. – С. 63

13. Паспорт театру. – Машинопис, рукопис. – Архів театру. – С. 2.

14. http://uk.wikipedia.org/wiki/Харківський_театр_для_дітей_та_юнацтва

15. http://uk.wikipedia.org/wiki/Театр_юного_глядача

16. <http://domaktera.com.ua/khark-vskii-teatr-dlya-dtei-ta-yunatstva.htm>

17. Календар ювілейних і пам'ятних дат театрального життя на 2010 рік. – Національна спілка театральних діячів України. – К.: Логос, 2010. – С. 61.

18. Театр для дітей/Шпет Л.Г.// Бор Е.// Театральная энциклопедия... Т. V. – С. 112.

19. Дитячий театр/ Большая Советская Энциклопедия. – Москва: Советская энциклопедия, 1972. – Т. 8. – С. 162

20. Енциклопедія українознавства. Пр В. Кубійовича. – Перевидання в Україні. – Львів: НТШ, 2000. – Т. 8. – С. 3153 – 3154.

21. Театр ім. М. Горького. Відкриття XXV театрального сезону (1920–1945). – Львів, 1945. – 16 с.

22. Театр ім. М. Горького. Репертуар. – Львів, 1948. – 48 с.

23. Вистави театру (“Мармурова книга”). – Рукопис. – 44 с. – Архів театру.

24. Павлова Т., Чечик В. Борис Косарев: 1920-ті роки... – С.43.

25. Енциклопедія сучасної України. – К., 2005. – Т. 4. – С. 405.

26. Павлова Т., Чечик В. Борис Косарев: 1920-ті роки... – С. 6.

27. Чернова М. Борис Васильович Косарев. Нарис життя і творчості. – К.: Мистецтво, 1969. – С. 48-49.

28. Там само. – С. 52-53.